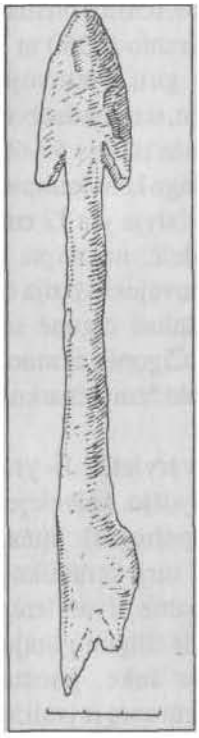
III. ARCHEOLOGIJOS PAMINKLŲ ŽVALGYBA

Saulius Berulis

ĮMOVINIS IETIGALIS SU UŽBARZDOMIS IŠ PAKOVARNIŠKĖS KAIMO

Vilniaus raj., Marijampolio apyl., prie Pakovarniškių kaimo esančiuose kolektyviniuose soduose aptiktas įmovinis ietigalis su užbarzdomis. 1990 m. MMT Archeologijos skyrius žvalgė radimo vietą.

Vietovė lygi, drėgna, tačiau nežema. Jokių išskirtinių landšafto ypatybių nėra. Žemė labai akmeninga. Armens storis 10-15 cm. Po juo įžemis - geltonai rausvas priemolis su žvyru, vietomis - su smėliu.

Ietigalis priskirtinas VII tipui (pagal V.Kazakevičių 1988 m.). Rytų ir Vakarų Lietuvoje rasti 9 tokio tipo ietigaliai datuojami 1 tūkst. pabaiga.

Išlikusio ietigalio ilgis 17 cm. Įmova nulūžusi. Plunksna lygiabriaunė, 4,5 cm ilgio ir 2,5 cm pločio ties užbarzdomis. Užbarzdos nulūžę, o išlikusių dalių ilgis - 0,4 cm. Plunksnos ir išlikusios įmovos dalies santykis 1:1. Sveiko ietigalio plunksnos ir įmovos santykis galėjo būti 1:1,5. Ietigalis apdegęs. Panašus ietigalis buvo rastas Moškėnų-Laukupėnų piliakalnyje.

Tokie ietigaliai buvo naudojami svaidomosioms ietims.

Bronius Dakanis

ARCHEOLOGIJOS PAMINKLŲ ŽVALGYMAS 1991 M.

1991 m. įkurtas Lietuvos kultūros paveldo mokslinis centras, norėdamas nustatyti paminklų vertėjų teritorijas ir

apsaugines zonas, žvalgė įvairius Lietuvos archeologijos paminklus ir radimvietes.

Kaišiadorių rajono Ringailių kaime rastas akmuo su "Marijos pėda", vadinamas taip pat Čigonės, Čigonkos akmeniu. Jis yra 900m į šiaurės vakarus nuo kelių Klėriškės-Stakliškės ir Ringailiai- Vaitkūnai sankryžos, 650m [pietus-pietvakarius nuo Alšyčios upės kairiojo kranto ir 350 m į pietus-pietryčius nuo kaimo. Akmuo guli vietovėje vyraujančios kalvos šiaurės rytinėje papėdėje, siauros daubos krante. Jis pilkas, stambiagrūdis, virš žemės iškilęs 55-60 cm. Akmens viršus horizontalus, netaisyklingo keturkampio pavidalo, 200x2l0cm dydžio. Vidurinėje dalyje yra 12 cm ilgio, 3-4,5 cm pločio ir 2 cm gylio pėdelė, nukreipta į šiaurę-šiaurės rytus. Pasakojama, kad čia stovėjusi Marija ir nusimušusi vieną pirštą bei, kad čia sušalusi čigonė su vaiku. Akmenį nurodė O.Lukoševičius, o Čigonės akmuo, kaip vietovardis, buvo pažymėtas Valstybinio žemvėtvarkos instituto žemėlapiuose.

Naujųjų Kietaviškių kaime rasta dvarvietė. Ji yra vakarinėje kaimo dalyje, 150x300 m dydžio kalvelėje, apjuostoje tvenkinio ant Aujėdos (Spenglos) upės. Kietaviškių mokykloje yra ir mokiniai turi keramikos išplautos vandens ir surinktos vakariniame dvarvietės pakraštyje. Tai žiestų puodų su banguotų ir išilginių linijų ornamentu šukės, juodosios keramikos šukė, puošta įbraukimais, XVI a. pab. - XX a. pr. neglazūruotų ir įvairių atspalvių glazūruotų frontoninių bei karnizinių koklių, koklių juostelių. Be to, Kietaviškių mokykloje saugomi 8 akmeniniai kirviai su skyle kotui bei jų dalys (vienas iš jų pagamintas iš seniau ties skyle nuskilusio kirvio, kitas - didžiulis 21 cm ilgio, 7,5 cm pločio ir 7cm storio, apvalia pentimi), įtveriamasis kirvelis ir stačiakampio skersinio pjūvio galąstuvėlis su skylute. Darsūniškio senamiestyje aptikta žiestos keramikos (viena šukė nuo puodo, puošto banguotų ir ištisinių linijų ornamentu), keptuvės kojelė.

Pasvalio rajono Papyvesių kaime 150m į rytus nuo Mūšos ir Lėvens santakos, Mūšos dešiniajame krante, yra išlikusi kalvos, vadintos Švedkapiais, dalis, apkasta aplink, kasant smėlį. Ji 1,8-2,5 m aukščio, maždaug 20x20 m ploto, beveik lygiu paviršiumi. Nuslinkusiame kalvos vakariniame šlaite, po 1 m storio supustyto (?) smėlio sluoksniu, pastebėtas 20-25 cm storio ir 3 m pločio nestoras pilkos spalvos kultūrinis sluoksnis su trupučiu smulkių angliukų. Po juo slūgo natūralus geltonas smėlis. Sluoksnyje rasta brūkšniuotu paviršiumi šukė, titnago skaldytinis, o šlaite - dar 2 tokios pat šukės, 3 įstatomieji ašmenėliai, dirbinio fragmentas, nuoskalos (dalis jų patinotos). 1990 m. žvalgant radimvietę LII, aptikta mezolitinių dirbinių: 2gremžtukai,2ašmenėiiai, retušuotų skelčių ir nuoskalų. Be to, šiais metais šalia Švedkapių, į pietvakarius nuo jų, ariamame smėlingame lauke, rastas titnago skaldytinis, peilis, nuoskalų, gargažė, žiestos keramikos ir žalvarinis žiedo pavidalo apkalėlis (1980 m. MMT čia rado 2 skelčių (dirbinių?) fragmentus, nuoskalų). Radiniai rodo, kad Švedkapių kalvoje būta I tūkst. pr.m.e. gyvenvietės ir akmens amžiaus stovyklavietės. Čia matyt, yra buvęs ir kapynas, nes, yra žinoma, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą kasant smėlį rasta kaulų, žalvarinių daiktų, monetų. Nustatyta Papyvesių senovės gyvenvietės teritorija (gyvenvietę 1990m. surado LII, aptiko šiek tiek lipdytos lygiu ir grublėtu paviršiumi bei žiestos keramikos). Ji yra lkm. į šiaurę - šiaurės rytus nuo minėtos stovyklavietės ir gyvenvietės bei 150m į pietus - pietvakarius nuo Mūšos ir Pyvesos santakos, Pyvesos dešniajame krante. Gyvenvietė užima 450m šiaurės - pietų kryptimi ilgio ir iki 180m. pločio teritoriją. Kultūrinis sluoksnis gyvenvietės plote neištisai išlikęs: tik aplink Pyvesos pakrantės kalvelę ir jos šlaituose (šiaurinėje gyvenvietės dalyje), į pietus esančios lėkštos kalvos šlaito viršuje, pašlaitėje bei upės krante (pietinėje dalyje) ir aukštesnių laukų pašlaitėje (rytinėje dalyje). Sluoksnio storis - iki 50-90cm. Ariamoje

gyvenvietės dalyje rasta akmeninio galąstuvo (?) ir tokio pat plokščio, gludintomis šoninėmis briaunomis dirbinio fragmentas, lipdytos grublėto paviršiumi ir žiestos keramikos, skalūno gremžtukas (?).

Vaidžiūnų senovės gyvenvietė yra 700m į pietus nuo Pamiškių kapinyno, į šiaurę - šiaurės rytus nuo kaimo kapinių ir 150m ta pačia kryptimi nuo Vaidžiūnų kapinyno, Mūšos kairiajame krante, abipus Pravalkos upelio (gyvenvietę 1990m. aptiko LII, rado grublėtos keramikos ir titnago skeltę). Gyvenvietės plotas šiaurės - pietų kryptimi turėjo būti 650m ilgio ir apie l00m pločio, Slėnyje, po apie 50cm storio molinga žeme, iki 1m gylio yra kultūrinis sluoksnis. Šiaurinėje gyvenvietės dalyje kalkakmeniams iškastos 30x60m ploto duobės šlaituose matyti kultūrinis sluoksnis su apdegusiais akmenimis ir molio gabalais, lipdyta keramika lygiu ir grublėtu paviršiumi. Ariamoje gyvenvietės pietvakarinėje dalyje rastas titnago gremžtukas ir 2 skaldytinių dalys, lipdytų puodų lygiu ir brūkšniuotu (1 vnt.) paviršiumi bei žiestų puodų šukių, glazūruoto koklio fragmentas, apdegusių akmenų ir molio gabalų, kaulų. Arime, į šiaurę nuo Pamiškių kapinyno, aptiktas įmovinis kirvis ir žmonių kaulų. Būtina ta kryptimi apie 30m praplėsti saugomą kapinyno teritoriją. 1980m. MMT Pamiškių kapinyne ariamoje dirvoje rado kryžinį VI grupės smeigtuką su kabučiu ir nulūžusia adata, diržo apkalą ir grandinėlę. 1983m. R.Olišauskas nustatė, kad ten A.Stapulionis radęs ietigalį su trumpa rombine plunksna, antkaklės dalį su kilpele, kryžinį smeigtuką su galvute, dangtą sidabro plokštele, žiesto puodo su banguotu ornamentu šukę ir koklių.

Į pietus nuo kapinyno ir upelio - kairiojo Mūšos intako, Mūšos kairiajame krante esančioje ariamoje kalvoje, Ž.Ramašauskas aptiko žiestos keramikos (dalis galzūruota), puodyninių koklių, gabalų, stiklo šukių. Radimvietėje kultūrinio sluoksnio nepastebėta.

Minėtieji Pamiškių, Papyvesių ir Vaidžiūnų paminklai bei Papyvesių akmens amžiaus antroji stovyklavietė sudaro unikalų kompleksą, nusitęsusį iki 1,8km palei Mūšos pakrantes tarp jos santakų su Lėveniu ir Pyvesa.

Vytartuose, 50m į šiaurės rytus nuo Mūšos ir Maišiogalės santakos, Mūšos kairiajame krante, jos santakoje su bevardžiu upeliu, aukštesnių laukų šlaite ir jos pašlaitėje, aptiktas ištisas, maždaug 50x50m ploto kultūrinis sluoksnis. Santakoje sluoksnio storis didesnis kaip lm. Gyvenvietės dalių liekanų yra ir už 70m į šiaurės rytus, tame pačiame upelio krante (kultūrinio sluoksnio storis čia iki 40cm), kitame upelio krante, į šiaurę (sluoksnis 50cm) ir į vakarus (sluoksnis suartas). Arime rasta žiestos ir lipdytos (?) lygiu paviršiumi keramikos, kaulų.

Berklainiuose, kaimo kapinių pietiniame pakraštyje, yra išsilaikiusios dviejų spėjamų pilkapių liekanos.

Sampilai 50cm aukščio, vieno skersmuo - 8m, kito, nukasto pusiau - 6m. Tarp pilkapių - 3-4m. Ant geriau išlikusio pilkapio sampilo ir jo papėdėje guli keli dideli akmenys. Nustatyta XIXa. Kelneliškių (Gružių) Puzino keramikos gamyklos vieta, kurioje surinkta įvairių koklių ir indų liekanų. Gamyklos vieta yra lkm į šiaurės rytus nuo Kriaušiškių vėjo malūno, į vakarus nuo kelio Kalneliškiai - Iciūnai, vos žymioje kalvelėje. Dalis Kyburių kapinyno į pietus ir pietvakarius, ir toliau ariama. 1985m. buldozeriu lygintame plote tarp neveikiančių ir veikiančių kapinių rastas vienašmenis kalavijas, įmovinis ietigalis su karklo lapo pavidalo plunksna, yla, tordiruotu lankeliu antkaklė su kilpele ir kabliuku, įvijinė apyrankė, 2 įvijėlės, įvija. Pietinėje arto kapinyno dalyje pastebėtos kultūrinio sluoksnio liekanos. Ten 1988m. rasta šlako gabalėlių, žiestos keramikos.

Ignalinos rajono Sokiškių piliakalnio senovės gyvenvietės, esančios į pietvakarius nuo piliakalnio, suartame 1430m^2 plote surinkta daug lipdytos brūkšniuotu ir lygiu paviršiumi keramikos, molio, tinko ir kaulų gabalų. Čia

kultūrinio sluoksnio storis siekia iki 70cm.

Klaipėdos rajono Mikužių kapinynas yra ariamas. 1989m. jame rasta stačiakampio pjūvio juostinė apyrankė smailėjančiais galais ir lipdytų puodų šukių, o šiais metais - tokių pat šukių, akmeninio galąstuvo gabalas ir titnago skeltės (dirbinio ?) galas.

Šalčininkų rajone, Šalčininkų kaime, kasant tranšėją dujų trasai per V.Ivaško kiemą, atkasta XVI-XVIIa. apie 5m pločio, iki 1,5m gylio puodų degimo krosnies vieta. Surinkta daug įvairių žiestų puodų šukių (viena iš jų su vėlyvu banguotu ornamentu).

Utenos rajone, šalia Kamšos piliakalnio suartos 1100m^2 senovės gyvenvietės dalies, esančios į pietvakarius nuo piliakalnio, rasta žiesto puodo, puošto banguotu ornamentu, šukė. Sungailiškio piliakalnio senovės gyvenvietė išliko į šiaurę ir šiaurės vakarus (pastebėtas iki 60cm storio kultūrinis sluoksnis), o į šiaurės rytus ir vakarus yra tik gyvenvietės liekanų. Suartos gyvenvietės plotas - 4200m^2.

Vilniaus rajono Medininkų senamiesčio kultūrinio sluoksnio teritorijos mažame plote išarta daug puodyninių koklių fragmentų ir 1530m. Prūsijos šilingas. Arime ir iškasinėtose vietose surinkta žiestų puodų šukių (dalis jų su banguotų ir lygiagrečių linijų ornamentu, dalis glazūruotos), neglazūruotų ir žalia glazūra dengtų frontalinių koklių fragmentų, spalvoto stiklo šukių (viena su įrašu antspaude "LONDON", kurio viršuje yra karūna, o apačioje - šešiakampė žvaigždė), glazūruotos keramikinės keptuvės fragmentas su rankenos dalimi, 4 skaldyto titnago (skiltuvų ?) ir 2 akmeninių trintuvų gabalai, šlako, kaulų. Tokių pat puodų ir koklių šukių bei žvynelinių čerpių (?) gabalų rasta ir Medininkų piliavietės kieme, apardytame kultūriniame sluoksnyje.